

TALABA QIZLARDA TASHQI QIYOFADAN QONIQLASHNING SHAXS XUSUSIYATLARI BILAN O'ZARO BOG'LIQLIGI.

D.A.Zuxurova¹

Mas'ul muallif: Zuxurova Dilrabo Abdulaziz qizi, O'zbekiston Milliy universiteti Ijtimoiy fanlar fakulteti Psixologiya kafedrasida o'qituvchisi Psixologiya bo'yicha falsafa doktori (PhD).

e-mail: zdilrabo4493@gmail.com

Received: 11 Oktabr 2026

Accepted: 16 Oktabr 2026

Published: 21 Oktabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC-BY-4.0) license.

Iqtibos uchun: Zuxurova, D. A. TALABA QIZLARDA TASHQI QIYOFADAN QONIQLASHNING SHAXS XUSUSIYATLARI BILAN O'ZARO BOG'LIQLIGI. / D. A. Zuxurova // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 10, № 2. — B. 61–64.

1. O'zbekiston Milliy universiteti Ijtimoiy fanlar fakulteti Psixologiya kafedrasida o'qituvchisi Psixologiya bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya. Mazkur maqolada talaba qizlarda tashqi qiyofadan qoniqlash va shaxs xususiyatlari hamda qadriyat yo'nalishlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqliklar tahlil qilingan. Tadqiqotda talaba qizlarning "Tashqi ko'rinishingiz sizni qoniqtiradimi?" savoliga bergan javoblari V. Stefanssonning "Q-saralash" metodikasi hamda Sh. Shvartsning "Qadriyatlarni aniqlash" so'rovnoma natijalari bilan taqqoslangan. Guruhlar o'rtasidagi farqlarni aniqlashda Mann–Whitney U mezonidan foydalanilgan. Natijalar tashqi qiyofasidan qoniqlash bilan "Muloqotmandlik" va "Kurashga tayyorlik" xususiyatlari o'rtasida statistik jihatdan ishonchli farqlar mavjudligini ko'rsatgan. "Mustaqillik" shkalasi bo'yicha esa ishonchli farq aniqlanmagan. Shuningdek, tashqi qiyofasidan qoniqlash darajasi Sh. Shvartsning normativ ideallari doirasidagi barcha qadriyat yo'nalishlari — konformizm, an'analar, mehribonlik, universalizm, mustaqillik, rag'batlantirish, gedonizm, yutuqlarga erishish, ustunlik qilish va xavfsizlik bilan statistik jihatdan ahamiyatli farqlar bilan tavsiflangan. Olingan natijalar tashqi qiyofadan qoniqlash talaba qizlarning faqat estetik o'zini baholashi emas, balki ularning ijtimoiy-muloqot xususiyatlari, o'zini namoyon qilishi va qadriyatlar tizimi bilan bog'liq ko'p qirrali psixologik hodisa ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: tashqi qiyofa, tashqi ko'rinishdan qoniqlash, talaba qizlar, shaxs xususiyatlari, muloqotmandlik, kurashga tayyorlik, qadriyatlar, normativ ideallar, Shvarts qadriyatlar nazariyasi, Q-saralash, Mann–Whitney U mezon.

ВЗАИМОСВЯЗЬ УДОВЛЕТВОРЁННОСТИ ВНЕШНОСТЬЮ У СТУДЕНТОК С ЛИЧНОСТНЫМИ ОСОБЕННОСТЯМИ.

Аннотация. В статье анализируется взаимосвязь удовлетворённости внешним обликом с личностными особенностями и ценностными ориентациями студенток. В исследовании ответы студенток на вопрос «Удовлетворены ли Вы своей внешностью?» сопоставлялись с результатами методики В. Стефансона «Q-сортировка» и опросника Ш. Шварца «Ценностные ориентации». Для выявления статистически значимых различий между группами применялся U-критерий Манна–Уитни. Полученные результаты показали наличие статистически значимых различий между удовлетворённостью внешним обликом и такими характеристиками, как «общительность» и «готовность к борьбе». По шкале «независимость» статистически значимых различий выявлено не было. Вместе с тем удовлетворённость внешностью статистически значимо различалась по всем исследованным ценностным направлениям нормативных идеалов Ш. Шварца: конформность, традиции, доброта, универсализм, самостоятельность, стимуляция, гедонизм, достижения, власть и безопасность. Результаты исследования позволяют рассматривать удовлетворённость внешним обликом как многомерный психологический феномен, связанный не только с оценкой собственной внешности, но и с социально-коммуникативными особенностями личности, её стремлением к самореализации и системой ценностных ориентаций.

Ключевые слова: внешность, удовлетворённость внешностью, студентки, личностные особенности, общительность, готовность к борьбе, ценностные ориентации, нормативные идеалы, теория ценностей Шварца, Q-сортировка, U-критерий Манна–Уитни.

THE RELATIONSHIP BETWEEN APPEARANCE SATISFACTION AND PERSONALITY TRAITS AMONG FEMALE UNIVERSITY STUDENTS.

Abstract. This article analyzes the relationship between satisfaction with physical appearance, personality characteristics, and value orientations among female university students. The participants' responses to the question "Are you satisfied with your appearance?" were compared with the results of V. Stephenson's Q-sort methodology and S. Schwartz's Value Survey. The Mann–Whitney U test was used to identify statistically significant differences between the groups. The findings revealed statistically significant differences between appearance satisfaction and the personality characteristics of "sociability" and "readiness to struggle." No statistically significant difference was found for

the "independence" scale. At the same time, appearance satisfaction demonstrated statistically significant differences across all examined value orientations within Schwartz's normative ideals: conformity, tradition, benevolence, universalism, self-direction, stimulation, hedonism, achievement, power, and security. The findings suggest that satisfaction with physical appearance is a multidimensional psychological phenomenon associated not only with the evaluation of one's appearance but also with social-communicative characteristics, self-expression, and the system of personal values among female university students.

Keywords: physical appearance, appearance satisfaction, female university students, personality characteristics, sociability, readiness to struggle, value orientations, normative ideals, Schwartz's theory of values, Q-sort methodology, Mann-Whitney U test.

Kirish. Bugungi kunda insonning tashqi qiyofasi nafaqat uning biologik va estetik xususiyatlarini ifodalovchi omil, balki shaxsning o'zini idrok etishi, o'ziga bergan bahosi, ijtimoiy munosabatlari va psixologik farovonligi bilan chambarchas bog'liq bo'lgan psixologik hodisa sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, yoshlik va talabalik davrida tashqi ko'rinishga beriladigan e'tibor sezilarli darajada ortadi. Mazkur davrda shaxs o'zining ijtimoiy mavqeini shakllantirish, tengdoshlari tomonidan qabul qilinish, o'zini namoyon etish va jamiyatda munosib o'rin egallashga intiladi. Shu sababli tashqi qiyofani qanday baholash va undan qoniqish darajasi shaxsning psixologik xususiyatlarini o'rganishda muhim ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi.

Talaba qizlar uchun tashqi ko'rinish masalasi alohida psixologik ahamiyatga ega. Chunki mazkur davrda tashqi qiyofa ijtimoiy munosabatlar, o'ziga bo'lgan ishonch, muloqotga kirishish, o'zini namoyon qilish va shaxslararo munosabatlarda o'z pozitsiyasini belgilash jarayonlari bilan bog'liq holda namoyon bo'lishi mumkin. Tashqi ko'rinishidan qoniqish shaxsning o'z tanasi va tashqi qiyofasini qabul qilishi, o'zini ijobiy baholashi hamda o'zining jismoniy obraziga nisbatan munosabatini ifodalaydi. Aksincha, tashqi qiyofadan qoniqmaslik o'ziga ishonchsizlik, ijtimoiy vaziyatlarda o'zini noqulay his qilish va o'zini boshqalar bilan taqqoslashning kuchayishi bilan kechishi mumkin.

Tashqi qiyofadan qoniqish masalasini faqat estetik mezonlar asosida baholash yetarli emas. Ushbu hodisa shaxsning individual-psixologik xususiyatlari, ijtimoiy faolligi, muloqotmandligi, o'zini namoyon qilishga tayyorligi hamda qadriyatlar tizimi bilan o'zaro aloqada shakllanadi. Shaxsning o'z tashqi qiyofasiga bergan bahosi uning o'ziga bo'lgan umumiy munosabati va ijtimoiy muhitdagi xatti-harakatlariga ham ta'sir qilishi mumkin. Shu jihatdan tashqi qiyofadan qoniqishning shaxs xususiyatlari bilan bog'liqligini aniqlash ijtimoiy psixologiya va shaxs psixologiyasi nuqtayi nazaridan dolzarb ilmiy masalalardan biridir.

"Tashqi ko'rinishingiz sizni qoniqtiradimi?" savoliga berilgan javoblarning V. Stefansonning "Q-saralash" metodikasi ko'rsatkichlariga bog'liqligi Mann Uitni U mezoni bo'yicha Mustaqillilik shkalasi bo'yicha ishonchli farq kuzatilmadi.

2.3.1-rasm "Tashqi ko'rinishingiz sizni qoniqtiradimi?" savoliga berilgan javoblarning V.Stefansonning «Q-saralash» metodikasi ko'rsatkichlariga bog'liqligi (Mann-Uitni U mezoni).

Muloqotmandlik shkalasi bo'yicha ($U=95660,5$; $p<0,01$) ko'rsatkichni ko'rsatmoqda bunda muloqotmandlik darajasi yuqori bo'lgan insonlarda, tashqi ko'rinishidan qoniqish hissi yuqori bo'lishini ko'rastmoqda, bunga sabab o'z-o'ziga bahosi yuqori bo'lganda atrofdagilar bilan bemalol aloqaga kirishib keta olishi mumkinligi muloqotmadlik yuqoriligi sabab bo'lishi mumkin. "Kurash"ga tayyorlik shkalasi ($U=107730,5$; $p<0,01$) natijasiga ko'ra "kurash"ga tayyor insonlarda tashqi ko'rinishidan qoniqish hissi yuqori darajani ko'rsatayotganini ko'rishimiz mumkin. Bunga sabab bu yerda "kurash"ga tayyorlik shkalasi shaxsning guruh, jamoa ichidagi o'z maqsadlariga erishish yo'lidagi qat'iyatlilik, o'z qarashlarini himoya qila olishlilik hissi, tashqi ko'rinishdan qoniqgan insonlarda yuqori ko'rsatkichni bermoqda.

2.3.1-jadval

"Tashqi ko'rinishingiz sizni qoniqtiradimi?" savoliga berilgan javoblarning Shvarsning "Qadriyatlarni aniqlash" so'rovnomasidagi normativ ideallar ko'rsatkichlariga bog'liqligi (Mann-Uitni U mezoni)

Normativ ideallar	Tashqi ko'rinishingiz sizni qoniqtiradimi? (o'rtacha ranglar)	U	p	
	Ha (n=1755)	Yo'q (n=143)		
Konformizm	959,7	824,0	107535	0,004**
An'analar	958,6	837,2	109430	0,011*

Normativ ideallar	Tashqi ko'rinishingiz sizni qoniqtiradimi? (o'rtacha ranglar)	U	p	
Mehribonlik	960,0	820,6	107053	0,003**
Universalizm	962,3	792,2	102986	0,000**
Mustaqillik	966,0	747,5	96593	0,000**
Rag'batlantirish	964,5	765,0	99093	0,000**
Gedonizm	970,1	697,2	89406	0,000**
Yutuqlarga erishish	963,9	773,2	100277,5	0,000**
Ustunlik qilish	958,0	845,2	110573	0,018*
Xavfsizlik	963,6	776,5	100740,5	0,000**

Izoh: * - $p < 0,05$; ** - $p < 0,01$

"Tashqi ko'rinishingiz sizni qoniqtiradimi?" savoliga berilgan javoblarning Shvartsning "Qadryatlarni aniqlash" so'rovnomasidagi normativ ideallar ko'rsatkichlariga bog'liqligini Mann Uitni U mezoni bo'yicha solishtirganimizda natijalar shuni anglatadiki jamiyat tomonidan qabul qilingan qadryatlar tashqi ko'rinishga bog'liq bo'lishini ko'rishimiz mumkin. Yani jamiyat oldida yaxshi ko'rinish uchun, ijtimoiy maqullanish hissin his qilish uchun qadryatlarni qabul qilgan ekan. Masalan Konformizm ($U=107535$; $p < 0,01$), Ushbu turdagi qadryatning belgilab beruvchi motivasion maqsadi - boshqalarga zarar yetkazishi mumkin bo'lgan yoki jamiyat kutgan jihatlarga mos kelmaydigan harakatlarni, moyilliklarni va harakatlar impulsini cheklash va bartaraf etish. Bu qadryat - salbiy ijtimoiy oqibatlariga olib keladigan moyilliklarni cheklash talabining hosilasidir (itoatkorlik, o'zini tuta bilish va intizom, xushmuomalalik va odob, ota-onalarni va kattalarni hurmat qilish). Bu bilan shu aniqlandiki, Konformizm yuqori bo'lgan qizlarda tashqi ko'rinishdan qoniqish ham yuqori bo'lar ekan. An'analar ($U=109430$; $p < 0,05$), shkalimizga qaraydigan bo'lsak uning motivasion maqsadi - madaniyatda mavjud bo'lgan urf-odatlar va g'oyalarni hurmat qilish, qabul qilish va ularga rioya qilish, An'analar va urf-odatlarini hurmat qilish, mo'min-qobillik, taqvodorlik, o'z nasibasiga qanoat qilish, me'yorida yashashga intiladigan talaba - qizlarda tashqi ko'rinishidan qoniqish hissi yuqori ko'rsatkichni ko'rsatmoqda.

Talaba -qizlarda Mehribonlik ($U=107053$; $p < 0,01$), qadryati yuqori bo'lgan talaba qizlarning, tashqi ko'rinishidan qoniqishi yuqori ekanligiga guvoh bo'lishingiz mumkin. Universalizm ($U=102986$; $p < 0,01$), haqida to'xtaladigan bo'lsak, ushbu turdagi qadryatning motivasion maqsadi - boshqalarni tushunish, muomalalik, barcha odamlarning va tabiatning eziguligi uchun faoliyat ko'rsatib, ularni himoya qilishdir. Universalistik qadryatining motivasion maqsadlari, odamlar o'zining muhitidan tashqaridagilar bilan muloqot qilganda, yoki boshlang'ich guruhini kengaytirganda oshkorligi sezilib qoladigan guruhlarining va shaxslarning hayotiy ehtiyojlaridan kelib chiqishi mumkin. Bu turdagi insonlarda tashqi ko'rinishidan qoniqish yuqori darajani ko'rsatayotganini ko'rishimiz mumkin. Mustaqillik ($U=96593$; $p < 0,01$), qadryatida belgilab beruvchi maqsadi fikrlashda va xatti-harakatlarini o'zi tanlashda mustaqillik, ijodkorlik, tadqiqot faoliyatidan iborat. Mustaqillik - organizmning nazorat qilishga va boshqarishga bo'lgan ehtiyojidan, shuningdek, avtonomlik va mustaqillikning o'zaro bog'liq talablaridan kelib chiquvchi hosiladir. Bunday talaba -qizlarda tashqi ko'rinishidan qoniqish hissi yuqori ekanligini kuzatishimiz mumkin bunga sabab ularning o'z shaxsiy fikriga ega ekanli sabab bo'lishi mumkin. Rag'batlantirish ($U=99093$; $p < 0,01$), qadryati inson faolligining optimal darajasini saqlab qolish uchun xilma-xil va chuqur kechinmalarga va tajribaga bo'lgan ehtiyojidan kelib chiqadi. Ijtimoiy tajriba bilan belgilab berilgan biologik asoslangan rag'batlantirish bo'lgan ehtiyojning biologik asoslangan o'zgarishlari ushbu qiymatning ahamiyatidagi individual farqlarga olib kelishi mumkin. Ushbu turdagi qadryatning motivasion maqsadi yangilik, chuqur tajriba olish hisoblanadi. Bunday insonlarda ham "tashqi ko'rinishingiz sizni qoniqtiradimi?" degan savolga "ha" deb javob berganlar yuqori ko'rsatkichni ko'rsatayotganini ko'rishimiz mumkin. Yani bu natijaga ko'ra tashqi ko'rinishidan qoniqgan insonlarda rag'batlantirishga nisbatan yuqori ehtiyoj bo'lishini kuzatishimiz mumkin. Gedonizm ($U=89406$; $p < 0,01$), shkalasiga ko'ra Sh. Shvartsning nazariyasida ushbu turdagi motivasion maqsad lazzatlanish yoki shahvoniy lazzatlanish (lazzatlanish, hayotdan lazzat olish) deb ta'riflanadi. Bizning so'rovnomamiz bilan solishtirilganda biz shunga guvoh bo'lishimiz mumkinki gedonizm yuqori bo'lgan insonlarda o'z tashqi ko'rinishidan qoniqish ham yuqori bo'lishi mumkinligini kuzatishimiz mumkin. Bunga sabab tashqi ko'rinishidan qoniqgan insonda o'ziga bo'lgan ishonch yuqori darajada bo'lganligi uchun u o'zini to'la qonli hayotdan lazzatlana olishiga ishonishi bo'lishi mumkin. Normativ ideallar bo'yicha Yutuqlarga erishish ($U=100277,5$; $p < 0,01$), ushbu turdagi qadryatlarning belgilab beruvchi maqsadi - ijtimoiy standartlarga muvofiq holda o'z qobiliyatini, imkoniyatlarini namoyish etish orqali shaxsiy muvaffaqiyatga erishish hisoblanadi. Bizni natijalarga ko'ra yutuqlarga erishishi yuqori bo'lgan talaba - qizlarda, tashqi ko'rinishidan qoniqishi aniqlandi. Bunga sabab shaxsiy muvaffaqiyatga erishishda inson eng avvalo o'z-o'zidan qoniqishi, o'zini to'la to'kis his qilishi muhim hisoblanganligi bo'lishi mumkin. Bu qadryatning mazmunini tashkil etuvchi) ustuvor madaniy standartlar sharoitida ijtimoiy imkoniyatlarini namoyish etish insonning jamiyat tomonidan ma'qullashga olib keladi. Normativ ideallar bo'yicha Ustunlik qilish ($U=110573$; $p < 0,05$), Ijtimoiy institutlarning faoliyati kishilarning turli maqomlarini farqlashning ma'lum darajasi bo'lishini talab qiladi, va turli madaniyatlardagi shaxslararo munosabatlarning aksariyat qismida hukmronlik bo'ysunish ko'rsatkichlarining ma'lum birikmasi bo'lishi aniqlangan. Ushbu turdagi qadryatlarning asosiy maqsadi - ma'lum ijtimoiy mavqega yoki obro'ga erishish, odamlarga va mulk-vosita, imkoniyatlarga hokimlik qilish, yoki ulardan ustun bo'lish (obro', hokimlik, boylik, ijtimoiy qodirlik, jamoatchilikda o'z obro'sini saqlab qolish, jamiyat tomonidan e'tirof etilishi uchun deya ta'riflangan

Shvarts bo'yicha. Yuqoridagi natijalarga ko'ra ustunlik qilishga intiluvchilar o'z tashqi ko'rinishidan qoniqadigan talaba-qizlar ekanligiga guvoh bo'lishimiz mumkin. Normativ ideallar bo'yicha Xavfsizlik ($U=100740,5$; $p<0,01$), ushbu turdagi qadriyatning motivasion maqsadi – xavfsizlik, uyg'unlik, hamda jamiyat, o'zaro munosabatlarning, shaxsning barqarorligi bo'lib, bazaviy individual va guruhli talablarning hosilasi hisoblanadi. Sh. Shvarts ikkita alohida - individual va guruhli daraja emas, balki Xavfsizlik qadriyatlarining bitta umumiy turi mavjud, deb taxmin qiladi, chunki jamoaviy turiga kiruvchi qadriyatlar ko'proq shaxs uchun xavfsizlikni ta'minlash maqsadini ifodalaydi ijtimoiy tartib, oila xavfsizligi, milliy xavfsizlik, o'zaro yaxshi munosabat, o'zaro yordam, poklik, jamoaga tegishlilikini his qilish, sog'liq kabilardir. Yuqoridagi natijaga ko'ra tashqi ko'rinishdan qoniqgan sinaluvchilarda, xavfsizlik yuqori bo'lar ekan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Markus, H., & Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review*, 98(2), 224–253. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.98.2.224>
- [2] Schwartz, S. H. (2012). An overview of the Schwartz theory of basic values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1), 1–20. <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>
- [3] Leary, M. R., & Tangney, J. P. (Eds.). (2012). *Handbook of self and identity* (2nd ed.). New York: Guilford Press.
- [4] Rogers, C. R. (1959). A theory of therapy, personality, and interpersonal relationships: As developed in the client-centered framework. In S. Koch (Ed.), *Psychology: A study of a science* (Vol. 3, pp. 184–256). New York: McGraw-Hill.
- [5] Wylie, R. C. (1974). *The self-concept: A review of methodological considerations and measuring instruments*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- [6] Келли, Дж. (2000). *Психология личности: теория личностных конструктов*. СПб.: Речь.
- [7] Абдуллаева, Н. Х. (2019). Шахс ривожланишида ижтимоий қадриятларнинг аҳамияти. *Психология ва ижтимоий ҳаёт*, 4(2), 45–52.
- [8] Karimova, V. (2014). *Shaxs psixologiyasi*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
- [9] Twenge, J. M., & Campbell, W. K. (2010). *The narcissism epidemic: Living in the age of entitlement*. New York: Free Press.
- [10] Triandis, H. C. (1995). *Individualism and collectivism*. Boulder, CO: Westview Press.